

H. HARASZTI ÉVA

A SAJTÓ — PETŐFI KORÁBAN

A költő műveltségének forrásaihoz

1.

Van olyan felfogás, amely szerint túlságosan sokat foglalkozunk Petőfivel az emberrel, a származásával, a társadalomszemléletével és keveset a költővel, a költői alkotásaival.

A költőnek a valóságon, saját élettapasztalatain alapuló bölcséleti és társadalmi nézeteit azonban nem lehet elválasztani műveitől. Az életkörülményei, az olvasmányai, a társadalmi léte, tehetsége tette azzá Petőfit, amit életműve elárul és amit klasszikusnak és halhatatlannak, egyetemesen emberinek és sajátosan magyarnak nevezhetünk, olyan ember művének, aki minden kor számára tud újat mondani és aki életművében megoldotta emberi és nemzeti, azaz egyetemes problémák forradalmi egységét.

Petőfit lapozgatva, élete történetét, feljegyzéseit olvasva az az elgondolkoztató, hogyan válhatott ez az anyagiakban igazán nem bővelkedő fiatal magyar férfiú olyan műveltté, amilyenné vált: európai irodalmi és történelmi műveltsége közismert ma már, tájékozottsága az európai közügyekben széles körű volt, kora társadalmi haladásának méreteiről és lehetőségeiről meglehetősen pontos ismeretekkel rendelkezett.

Magyarország lakossága Petőfi ifjúkora idején csaknem 13 millió, ennek mintegy fele férfi, 18–40 év közötti körülbelül 37 százalék, 40 év fölötti 18 százalék. 60 000-re becsülhetjük az értelmiségiek számát, ha a tanítók, ügyvédek, gyógyszerészek stb. mellé ideszámítjuk a tisztviselőket, gazdasztruktúrákat, orvosokat. A magyar „nagyvárosok” lakóinak száma 1838-ban: Buda: 31 245, Pest: 64 374, Debrecen: 50 520, Szeged: 33 030. Az 1820-as évek közepén az ország magyar íróinak fele már Budán és Pesten lakik, bár Buda városa csaknem teljesen német anyanyelvű még. Amikor Petőfi megszületett, még nem volt vasút. Bécsbe hetente kétszer ment postakocsi. Petőfi kilencéves volt, amikor a Lánchidat kezdték építeni (1839-ben még épült). Posta ekkor már naponként érkezik és indul Pestről és Pestre. 1837-ben a kis Nemzeti Színházban gázzal világítanak (ami nagy csodálkozást vált ki). 1840-ben megalapítják az Első Hazai Takarékpénztárt, Pesten gyárak nyílnak (cikória, dohány, óbudai hajógyár), és 1846-ban megnyitják az első vasúti vonalat (Pest és Vác között, 1847-ben már Pest és Szolnok között is). Petőfi 10 éves, amikor Kossuth megindítja az *Országgyűlési Tudósításokat*. Az 1840-es évek közepén az egyetemi hallgatók száma 1800, 1846-ban a Magyar Tudós Társaságnak 161 tagja van. Amikor Kossuth és Széchenyi vitája kibontakozik, Petőfi 18 éves, Kossuth 39, Széchenyi 50.

Ha egy ember műveltségi térképét, művelődési lehetőségeit kívánjuk felvázolni, akkor elsősorban korának sajtóját kell vizsgálat alá vennünk, különösképpen egy olyan fiatal ember esetében, aki költővé, politikussá, forradalmárrá az 1848-at megelőző zurnalisztikai világ forgatagában, zajlásában, vitái közepette érett.

A reformkori magyar sajtó igen jó tükörképet nyújt, s nemcsak nyomában járt a nagy gazdasági és társadalmi átalakulásnak, hanem sokszor — mint e kérdések szakértője megállapította — világító fáklyaként vezetett. Macaulay jegyezte meg, hogy egy ország igazi története napilapjaiban, újságjaiban található meg. Az 1820-as években Magyarországon csak két napilap volt, s mindkettő német. A harmincas években a magyar sajtó még össze

sem volt hasonlítható Nyugat-Európa sajtójával; a negyvenes években — amikor Petőfi 17 esztendő — megállta helyét bármelyik nemzet időszaki sajtója mellett. A magyar időszaki sajtó csaknem két évtizedig, Kossuth felléptéig gyermekbetegségekkel küszködött. A külföldi lapokból csak híreket vettek át a magyar lapok, és azokat csupán csoportosították, 1830-ig a magyar politikai lapokban alig található egy-egy politikai eszme-futtatás, azért voltak elterjedve a vagyonosak körében a külföldi hírlapok. El lehet mondani, hogy az 1830-as évek elejéig szinte hiányzott a szélesebb körű tudományos vagy politikai államférfiúi képzettség. Az országgyűlés férfiai a század elején kevés politikai és államtudományi ismerettel rendelkeztek. Ismerték List *Nemzetgazdaságtanát*; Rotteck és Welcker *Staats-Lexikona* a legelterjedtebb kézikönyv volt. Akik tehették (kevesen — mint Széchenyi, Eötvös, Dessewffy Aurél, Pulszky, Trefort, Szemere), külföldi tanulmányutat tettek, de a többség nem jutott az ország határain túlra. 1840-ig csak két államtudományi munka jelent meg magyarul: Montesquieu-é és Tocqueville-é. Ezek is csak szűk körben terjedtek. Paget angol utazó szerint azonban Pozsonyban egyes könyvkereskedésekben a harmincas években sok angol és francia könyv van és sokan is veszik azokat. (Persze más volt a helyzet az irodalmi életben: írók körében inkább hatottak a politikai eszmék már a 18. században is.) Kevés volt a külföldön nevelkedett tudós, és hiányoztak a közvetlen személyi kapcsolatok külföldi tudósokkal. Kezdetben a politikai sajtó volt Magyarországon a legfejlettebb, mert a kormányzat rendszere és a sajtóügyi viszonyok lehetetlenné tették a politikai sajtó kifejlődését. Ez okozta hírlapjaink enciklopedikus irányát is, valamint az a tény, hogy az egész család kultúrigényét kellett kielégíteni.

Széchenyi fellépése a politikára irányította a figyelmet. És Kossuth *Országgyűlési és Törvényhatósági Tudósításai* többet tettek a reformkor politikai átalakulása és a sajtóviszonyok fejlődése irányában, mint bármely addigi rendszeres hírlap. Első vállalkozás volt, melynek hasábjain politikai elvek és eszmék a nyilvánosság elé kerültek: első jelenségét képezték a politikai magyar időszaki sajtónak. Kossuth Pesti Hírlapjának megindulása pedig nemcsak a negyvenes évek nagy politikai forrongásainak és küzdelmeinek volt liberális szócsöve, hanem a lap maga is erjesztő szerepet töltött be. A *Pesti Hírlap* a *Pester Zeitung* mellett olyan felhivatalos hírlapnak számított Magyarországon, mint az osztrák birodalomban az *Österreichische Beobachter* vagy a *Journal des Débats* Franciaországban. A vidéki hírlapirodalom 1848–49-ben vett nagyobb lendületet. A magyar lapok elterjedését egyrészt a magyar olvasóközönség csekély száma, másrészt a nagyobb múlttal bíró német lapok versenye gátolta meg. Az olvasóközönség nagyobb része német lapokat olvasott. Kossuth *Törvényhatósági Tudósításainak* 157 előfizetője volt. Az 1820-as években a pesti német újság háromszor annyi előfizetővel büszkélkedhetett (kb. 2300), mint a *Hazai és Külföldi Tudósítások* (kb. 750). Bár az előfizetők számát teljes bizonyossággal nehéz megállapítani, mert a postai szállítás mellett — például a fővárosban — másképp is folyt kézbesítés. A magyar lapok száma 1847-ben 33, 1848–49-ben 86. 1840-ben 12–13 ezer lapra fizettek elő a posta közvetítésével. 1847-ben a *Nemzeti Újság* már Budapesten házhoz küldte előfizetett példányait. Az 1848-as sajtópolitikára jellemző, hogy a kormányzat a néplapokat előnyben részesítette. Ekkor a fővárosiak tették ki az újságok olvasóközönségének tekintélyes részét. 1848. március 16-án néhány óra alatt 700 példány fogyott el a rosszul szerkesztett *Nemzeti Újság*ból, e lap közölte ugyanis elsőként a forradalom híreit. Az első körüti lap a *Márczius Tizenötödike* 1848 áprilisában elfoglalta fontos állomáshelyét az utcai újságárusoknál; a hírlapok ekkor már napilapok.

A postán 1842-ben 9551 hírlapot küldtek szét, 1848-ban 15 000-et (aug.-ban) és 19 478-at (dec.-ben). Kossuth *Hírlapja* (amelyből naponként 5153-at küldtek szét) érdekes statisztikát közöl a pesti postán terjesztett lapok számáról. Néhány adat: *Pesti Hírlap* — 2554, *Nemzeti Újság* — 795, *Pester Zeitung* — 2811, *Életképek* — 431, *Márczius Tizenötödike* — 733, *Magyar Népbarát* — 2710, *Tót Népbarát* — 534, *Oláh Népbarát* — 596, *Katolikus Néplap* — 1399.

A francia lapok példányszáma (1840-es adat) *Moniteur* — 200, *Journal des Debats* — 9000, *Constitutionnel* — 7000, *Siècle* — 23 600, *Courier Français* — 4500, *Gazette de France* — 7000. Magyarországon a legdrágábbak a külföldi lapok közül az 1830-as évek második felében az angol lapok. *Albion*, *Guardian*, *Times*, *Sun*, *Morning Chronicle* stb. évi előfizetési díja egyenként 216 pg. forint, a *Moniteur* 90, a német lapok általában 50—12 pg. forint között. (L. Jelenkor, 1836. jan. 2.)

Természetesen az újságok olvasóközönsége jóval szélesebb volt, mint az előfizetők száma mutatja. A tekintélyes mennyiségű ingyen példányok olvasóihoz hozzá kell számítanunk azokat, akik az újságokat kölcsönkérték vagy akiknek azokat felolvasták. Már a XVIII. század végén akadtak jegyzők, akik az újságokból felolvasásokat tartottak a nép számára. Dezsényi Béla állapította meg, hogy „bizonyára így kell érteni azt is, amikor Sándor Lipót nádor bátyjának, Ferenc királynak panaszolja, hogy az újságok eljutnak minden magyar paraszt kezébe. Hiszen a parasztok éppen a kormány „bölcst” gondoskodásából, amely a művelődés terjesztésében veszélyt sejtett, olvasni még nem igen tudtak.”

A negyvenes években, a forradalom előtt, a magyar értelmiség és diákság minden bizonnyal a kávéházakban olvastatta a hírlapokat. Mikszáth írta ezekről az évekről: „Pest maga még akkor pólyákban van... 1780-ban csak 23 ezer lakosa volt, ez a szám nem egészen 70 esztendő alatt egészen megnégyszereződött, ... csak kávéház van a városban 33, s ezekbe 13 újság jár. A *Pesti Hírlap*, *Athenaeum*, *A Világ*, a *Regélő*, a *Religió és nevelés*, a *Protestáns egyházi és iskolai lap*, a *Tudománytár*, *Orvosi Tár*, *Honderű*, *Életképek*, *Magyar Gazda*, *Tudakozó Lap*... De e 33 kávéházból bizonyosan a Pilvax törzsvendégei érnek a legtöbbet. E fiatalság szívében hordja az országot. E szerény asztalnál észrevétlenül készül a jövő, míg a szép tornyos városokban alszanak a tunya patricziusok.”

A magyar sajtó nagy fellendülése és olvasottsága 1848 tavaszától 1848 őszéig erősen visszaesett. A hadműveletek idején 1848 végén, a fővárosi lapok alig jutottak Erdélybe és viszont. 1849 első heteiben nincs más lap Debrecenben, mint az *Alföldi Hírlap*. A főváros elvesztésével átmenetileg megszűnnek a hírlapok is. Külföldi lapokkal is hasonló a helyzet. 1848 októberében írta Pulszky Kossuthnak Pozsonyból: „A postát Angolországból az ausztriai sáncok miatt alig kaphatjuk meg.”

Az elmondottakból leszűrhetjük, hogy Petőfinek kamaszkorától „érett férfikoráig”, 1840-től 1849-ig rendelkezésére állott a kibontakozó, fellendülő magyar időszaki sajtó, felkínálva bőségesen a tájékozódást a kor tudományában, irodalmában, hazai és külföldi politikai életében. Petőfi a negyvenes évek első felében több hírlapnak dolgozott, a *Pesti Divatlap* — szerkesztőjének állítása szerint — előfizetőinek nagy részét Petőfinek köszönhette. (Ld. erről Petőfit, 1847 márciusában, Aranyhoz intézett levelét.)

[2.

A reformkori sajtóviszonyokat és abban Petőfi műveltségének egyik forrását vizsgálva felmerül a kérdés, mennyiben korlátozta a tájékozódást a cenzúra s vajon milyen színvonalú és bőségű volt az a híryanag, amit például a Mikszáth által említett kávéházi lapok kínáltak a Pilvax ifjúságának?

A magyar hírlapirodalmat és könyvkiadást érintő cenzúraelrendelésekben szintén éles határvonalat kell vonnunk 1840-nel. Ezenbelül is helyenként és időszakonként különbségek mutatkoztak a cenzúraelrendelések végrehajtásában, gyakorlatában. A cenzúraelrendelések és a gyakorlat néhány állomását érintve, a korai időszakból utalhatunk II. Lipót 1790. augusztus 6-i cenzúraszabályzatára, amely első lépésnek tekinthető a sajtó megszorítására. A szabályzat szerint: félelmet, gyanút, bizalmatlanságot keltő hírt, kormány-tekinélyt csorbító hírt, parasztmozgalomról, vallási gyűlölséget ébresztő hírt el kell hallgatni, végül a külföldi forradalmi mozgalmakról csak azokat szabad közölni, amik a bécsi német újságokban megjelen-

tek. 1794 augusztusában szigorú parancsot kapott Pozsony város hatósága, hogy felelősség terhe mellett ellenőrizze a pozsonyi lapokat, nehogy valami hír kerüljön beléjük a lengyelek vagy bármely más nemzet mozgalmairól. 1804–5-ben érvényesült a legerőteljesebben Magyarországon az elnyomó sajtópolitika. Különös figyelem irányult a külföldi lapokra és könyvekre, igyekeztek ezek elterjedését meggátolni. A cenzúra mellett a vámhivatalok is éber ellenőrzést fejtettek ki. A külföldről érkező könyvcsomagokat felbontották és akárhányszor elkobozták. Még 1830-ban is hosszas nyomozást indított a Helytartótanács, midőn megtudta, hogy a „Kávéház”-hoz címzett pesti kávéházban a *Hesperus* nevű német közlöny a vendégek számára nyilvánosan ki volt téve. Jegyzékbe kellett foglaltatni a külföldről járátható lapokat (1804. 2703.sz. rendelet). Tiltalom terjedt ki oly rajzokra és metszetekre, amelyek valamely kormányt gúnyoltak. Ezért minden külföldi hírlapot a kézbesítés előtt a postán átvizsgáltak, s csak ha kifogástalannak ítélték, volt szabad továbbítani. Minden jegyzék csak egy esztendőre volt érvényes. Az első jegyzék 1804-ben, összesen 108 hírlapot tartalmazott. Az 1809-i rendelet szerint a külföldi követek, diplomaták, az uralkodó ház tagjai, az államminiszterek, a legfőbb udvari méltóságok, tábornokok stb. cenzori vizsgálat nélkül megkaphatták hírlapjaikat. Mindenki másnak írásbeli kérvényt kellett benyújtania, ha a jegyzékben fel nem tüntetett külföldi lapot akart járatni és engedélyezés esetén köteleznie magát, hogy senkinek olvasásra átengedni nem fogja. Az engedélyezésben csak magasabb állású, művelt és kifogástalan politikai magatartású egyének részesülhettek, valamint a belföldi lapok szerkesztői, de a kiadók már nem. A szerkesztők munkája nehéz volt, mert a cenzúra korlátozni igyekezett a külföldi lapok felhasználását. Megtörtént az is, hogy a cenzúra által jóváhagyott közleményt a rendőrség kifogásolta.

Metternich 39 esztendőig tartó kancellársága alatt teljes erejével igyekezett az államfelfogásával és gyakorlati politikájával ellenkező eszmék terjedését a hatalma alá eső területeken megakadályozni, s rendőrminiszterével, Sedlnitzkyvel foganosítottatott óvintézkedései nagyon megnehezítették a szellemi élet kibontakozását. Az átmeneti enyhülést vagy a cenzúra-rendeletek liberálisabb színezetű ellenőrzését azon nyomban szigorítások követték, amint egyes újságokban politikai jellegű cikkek kezdtek napvilágot látni. Erre utalt 1831 áprilisában Ferenc császár kabinetirata, amelyben kifejtette, hogy legjobb, ha a cenzorok a politikai cikkektől megtagadják az engedélyt és a Helytartótanácsnak minden előforduló esetről jelentést tesznek. Minthogy ez ellen a megyék felirtak, de felirataikra válasz nem érkezett, a következő, 1832–36-os országgyűlésre a megyék követi utasításba foglalták a sajtószabadságnak és az országgyűlési újságnak sürgetését. Amely mértékben terjedt külföldön a szabad eszmék áramlata, annyira szigorúbbá vált az osztrák birodalomban minden mozgalomnak az ellenőrzése. Megtiltották a hírlapoknak minden szabadabb szó közlését, elzárták előlük a külföldi sajtótermékeket, hacsak lehetett, megtagadták a külföldre szóló útleveleket, a külföldi egyetemekre menő tanulók nem tudtak néha hosszas utánjárással sem útlevélnél jutni. Sedlnitzky titkosrendőrsége, spiclirendszere átszötte az iskolákat, hivatalokat, gyűléstermeket, egymást érték a feladások és titkos vádaskodások. A legfőbb rendőri hivatal oly hatalom volt, hogy még a Helytartótanács sem mert ujjat húzni vele. Szigorúságát különösen éreztetta a sajtó munkatársaival. Betiltották Kossuth *Törvényhatósági Tudósításait*, s amikor Kossuth ellenszegült s ügyét a megyék pártfogásába ajánlotta, fegyveres katonasággal elfogatta és bebörtönöztette Kossuthot. 1840-ig mintegy 25 kiadó lapengedélyezési kérelmét utasították el. Mint Kecskeméthy Aurél naplójában írta: „Az írók, újságírók álnév alá rejtőznek vagy névtelenül írtak, hogy elkerüljék a zaklatást. Az előleges cenzúra törölt a cikkekből mindent, ami neki nem tetszett, de azért az előleges cenzúra sem mentette fel az írókat az utólagos felelősségtől.”

A könyvvizsgálati szabályok szigorúan meghagyták a cenzoroknak, hogy különös figyelemmel vizsgálják át a hírlapok, a politikai időszaki iratok és naptárak kéziratait, mert az ily munkák gyorsan és széles körben szoktak elterjedni. A cenzornak mindig tekintetbe kellett vennie

az illető hirtlap olvasóközönségét is, nehogy műveltségi fokának meg nem felelő cikkek közöltesenek a lapban, melyekből a nem eléggé művelt közönség ferde következtetésekhez juthatna.

1840-re a helyzet tarthatatlanná vált. A kormány érezte a nemzet ellenszegülését, igyekezett bizalmat gerjeszteni. Szabadon bocsátotta a politikai foglyokat, a cenzúra is új, enyhébb szervezetet nyert, de óvakodott úgy feltüntetni a dolgot, mintha ez a közvélemény nyomása vagy a Rendek sürgetése miatt történt volna. A szerkesztők, írók és kiadók már nem voltak annyiféle zaklatásnak kitéve, a cenzorok, Czecz és Engel is méltányosabbak voltak, nem részleteket pécézték ki, hanem a cikk egész tartalmát nézték. Bécsben kijelölték azokat a dolgokat, amelyekről egyáltalán nem volt szabad írni.

3.

A cenzúra enyhülésével, Kossuth *Pesti Hirlapjának* megindulásával, majd kivirágzásával élénk, pezsgő hírforrások, politikai szócsövek álltak a tájékozódni, művelődni vágyó reformkori honpolgárok részére. A *Pesti Hirlap* elősegítette, hogy Budapest politikai és irodalmi központtá váljon. Kossuth majdnem minden kiváló tehetséget maga köré csoportosított. A kávéházak és olvasókörök közönsége mohó kíváncsisággal kereste a *Pesti Hirlap* legújabb számát, mely kézről kézre járt, mindenki abból akarta először híreit meríteni, azután került sor a többi lapra. A német lapok közönsége annyira elfogyott, hogy a *Pesther Tageblatt* alig tudta fenntartani magát. A magyar lapoknak író- és olvasóközönségét egyszerre kellett teremteniük: az előbbrehaladott külföld példájával voltak kénytelenek a nemzetet hátramaratottságára figyelmeztetni és ezáltal haladásra ösztönözni, sok fáradtsággal, kevés anyagi jutalommal, a cenzúra működése mellett. A *Pesti Hirlap* szerkesztőjének díját mindaddig, míg az előfizetők száma a 2500-at meg nem haladta, 1200 pengő forintban állapították meg. Mindezek ellenére írta Szalay László 1841-ben a *Pesti Hirlapban* írott *Journalistica* c. cikkében: „Örvendetes jelenség s ollyas, mellynél mi sem tanúsítja inkább szellemi haladásunkat, hogy alig van kérdés a társasági, politikai és irodalmi újabb életben, melly ha ma szó tétetik róla Párisban, Londonban, a polgárosító eszmék e műhelyeiben, rövid idő múlva visszhangra ne találna e hazában.” Irinyi utazási naplótöredékeiben írta, hogy Lipcsében, Jénában és Berlinben a magyar ifjak tartják a *Pesti Hirlapot*. Volt, aki Kossuth vezércikkét itthon szóról szóra betanulta, Haynau pedig mindegyiket lefordíttatta magának. A *Pesti Hirlap* a külföldi eseményekben kifejezetten kereste a hasonlóságot, a hazai viszonyok analógiáját.

1844-től Szalay László lett a lap szerkesztője, igazi vezércikkírója ekkortól Eötvös József; Trefort képviselte a nemzetgazdasági eszméket, főleg francia művekre támaszkodott, összehasonlító ismertetéseket közölt a külföldi gyáriparról, haladásra ösztönözve. Eötvös, Trefort s általában a centralisták rendre vették bonckésük alá a külföldi alkotmányos tanokat, ők ismerték legjobban a külföldet akár elméleti akár tapasztalati téren. Az angol közállapotokról írva a *Pesti Hirlap* a legrészletesebben az ir kérdést, a közoktatásügyet, a külkereskedelem, vám, pauperizmus, a chartizmus kérdéseit taglalta a legkülönbözőbb angol lapok alapján (*Times, Morning Chronicle, Advertiser* stb.), hosszadalmasan és a magyar társadalom rákfenéire célozva. Például így: „Angliában a felsőség csekély támaszt talál csupán a törvényekben, de a nép erkölcsében van támaszának alapja, mellynek ereje naponta olly arányban nő, mint nőnek a megtámadásokhoz képest az ellenhatás eszközei, úgyhogy ez nem sok idő múlva bármi kemény megtámadásoknak képes leend ellentállni.” (*Pesti Hirlap*, 1841. 497. 1.)

Az 1837-ben indult *Athenaeumban* — amely „a tudományoknak és szépművészeteknek tára” kívánt lenni, mint alcíme mutatja — szép számmal olvashatunk cikkeket a külföldi bírósági rendszerről, mezőgazdaságról, a dolgozó osztályokról, a szavazásról stb. Például utóbbi témáról így ír a lap: „Kívánatos volna, hogy ne e pontban hasonlítanánk a dicső Albionhoz. Nem lehet rondább szenny valamely nemzet nyilvános életén, mint e megvesztegetések.” (*Athenaeum*, 1841. 3—6.) A pesti magyar haladni vágyó értelmiség, diákság a *Pesti*

Hírlap mellett feltétlenül kezébe vette a fontolva haladó Dessewffy Aurél, majd 1842-ben bekövetkezett halála után Dessewffy Emil szerkesztésében megjelent *Világ* (1841—44), utóbb *Budapesti Híradó* c. hivatalos lapot. A konzervatív ideológiájú lap kitűnő, modern szerkesztéssel indult harcba Kossuthék és a progresszió ellen. A *Világra* előfizetők már 1842-ben házhoz kapták a színes, olvasmányos, tartalomjegyzékkel felszerelt lapot. Igen széles körű angol, francia, német hírlapanyagra épült. A szerkesztő D. A. hitvallása „a rend frigyét a szabadsággal” kiközleni, ellensúlyként szerepelni „a felforgatási eszmék ellen, oda törekedni, hogy egy életerős országlás állapotjék meg e hazában”. „... Fél századdal ez előtt — írta — a rosszak ellen keltek ki az írók, s lőn rombolás, fölforgatása minden rendnek, a legmíveltebb világrész vérmezővé vált, s az egésznek mi lőn gyümölcse? Az ismeretlen jót az emberek nem ragadták meg s a rosszak közül igen keveset tudtak agyon zúzni.” (*Világ*, 1841. 1. sz.)

Dessewffy Aurélról tudni kell, hogy klasszikus és modern műveltségét, görög, olasz, francia nyelvismeretét hazuról hozta. 1830-ban az országgyűlésen királyi fogalmazó, német nyelvű naplót írt a királynak az országgyűlésről. Metternich kinevezte a büntetőtörvénykönyv kidolgozására alakított bizottság tagjának, és a külföldi büntetőrendszerek tanulmányozására Angliába, Franciaországba stb. küldte (találkozott — többek között — Thiers-rel, Heinével külföldi útjai során). Kossuthal szemben a fontolva haladást, végeredményben a konzervatív ügyet tehát egy bizonyos színvonalon képviselte, kül- és belföldi hatóköre így nem volt jelentéktelen.

A lap konzervatív szemlélete tudatos gazdaságpolitikai koncepcióban is érvényesül. Sztáray Albert gróf *Statusgazdasági elméletek* c. írásában kifejti, hogy „a népnek legtermészetesb, s így első foglalkozása, a földművelés”. A legmostohább sorscapásnak tartaná Magyarország és a magyar nép számára a gyárak keletkezését, az ipari proletariátus kialakulását, és azt óhajtja, hogy ez minél később következék be. „Óhajtom, hogy hazánkban azon szükség, miszerint mint Angliában népességünk nagyobb része élelmét illy módon legyen kénytelen keresni, lehető legkésőbb álljon be.” (*Világ*, 1842. ápr. 2.)

Ugyanakkor az ultrakonzervatív politika és személyek erős bírálójaként lépett fel a lap. A chartisták sem bírálhatták volna keményebben Wellington herceget, akinek palotája „a nemzet költségén épült (400 000 ft) és rengeteg sinecurája és egyéb hivatali jövedelme után évi 37 000 forintot húz”. Wellington „legönfejjűbbike az angol aristokratáknak, kik pedig legönfejjűbb aristokraták Európában; ő legkövetelőbb hadvezér az idegennél, s a tőle elfoglalt országoknak legnagyobb elnyomója; ő a legelvélnélkülibb politikus. . .” (*Világ*, 1844. jan. 24.)

A Széchenyi eszméinek 1843—45 között teret adó *Jelenkor* c. lap olyan terjedelmes külföldi rovattal jelent meg, amely meg volt terhelve a legtávolabbi világrészek politikai eseményeinek senkit sem érdeklő részleteivel. Széchenyi érdeklődésének megfelelően a legbővebben hozza az angol iparosodás eredményeit és az angol politikai élet eseményeit. Jellemző módon az angol parlamenti beszédeket egész terjedelmükben közölte, míg a magyar országgyűlésről csak rövid kivonatos tudósításokat hozott. A szerkesztő járatta a *Moniteur*t, a *Morning Chronicle*-t, a *Wiener Zeitung*ot, s a munkatársak ezekből fordítottak.

A Toldy Ferenc szerkesztette enciklopedikus irányú első magyar tudományos negyedévi folyóirat, a Magyar Tudományos Akadémia folyóirata, a *Tudománytár* (1834—1844) csatlakozásra készítette a legjobb erőket. Ez a lap, összehasonlítva a külföldiekkel, sok vonatkozásban azoknál színvonalasabb, tájékoztatóbb, jobban szerkesztett volt. Legalább olyan színvonalat képviselt, mint a müncheni akadémia hivatalos közlönye, a *Gelehrte Anzeigen*. E műfajban köztudottan a legmegfelelőbbet a francia *Revue des deux mondes* nyújtotta.

4.

Vázlatosan igyekeztünk megcsillantani, hogy milyen sajtóviszonyok között, milyen szellemi nívón és atmoszférában kezdődött Petőfi irodalmi és zsurnalisztikai pályája. A költőnél a kez-

detet ez utóbbi vonatkozásban az 1844-től 1848-ig kiadott *Pesti Divatlap* jelentette. A haladó, jól szerkesztett lapról azt tudjuk, hogy szárnyat adott Petőfi költői hírnevének, s nem kis része volt ebben Vahot Imrének, a szerkesztőnek. 1845-ben Petőfi „kirekesztőleg” e lapban dolgozott Vahot egy hónapos unszolására. Együttműködésük azonban nem volt zavartalan. Így írt erről Petőfi Aranyinak 1847 márciusában: „Végre beleegyeztem kérésébe s írtam neki esztendeig. Ezért a másik két szépirodalmi lap, egyik nyíltan, másik úgy szűr alatt, ellenségem lett, s elkezdtek jobbra-balra csípni, döfni, rúgni, köpni, ki így, ki úgy. . . a mit bizonytal nem tesznek, ha nekik is dolgozom. S e bántogatások addig tartottak, míg mind Horváth Lalival mind Frankenburggal rútol összeveszttem. . .”

Petőfi utóbb az *Életképek*hez (1844—48) pártolt és 1848 áprilisában Jókaival együtt a lap felelős szerkesztője lett. Petőfi Szatmárban 1847. augusztus 17-én Aranyinak írott levelében megindokolta: miért éppen e laphoz szegődött. „Én a népköltészet képviselőit akartam egyesíteni. Miért az *Életképek*-ben? Mert annak legtöbb olvasója van, mert ahhoz szegődtek a legjobb fejek, mert annak szerkesztője egyik főtagja a fiatal Magyarországnak, hova mindazokat számítom, kik valódi szabadelvűek, nem szűkkeblűek, merészek, nagyotakarók, azon fiatal Magyarországnak, mely nem akarja a haza kopott bocskorát örökké foltozni, hogy legyen folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni. . . szóval az *Életképek* legnekünkvalóbb organum.” E lap címlapján 1848. március 19-től ez állt: Egyenlőség, szabadság, testvériség.

Szerkesztője 1847-ig Széchenyi egykori titkára, Frankenburg Adolf volt, aki 1841—43 között a *Pesti Hirlap*nak és más lapoknak dolgozott. 1843-ban Garay *Regélőjében* a *Budapesti levelek* c. írásaival voltaképpen ő teremtette meg a fővárosi tárcát. Az *Életképek*ben, az 1840-es évek egyik legértelmesebb folyóiratában, 1844—47 között sok szép Petőfi-, Arany-, Jókai-novella található. Az 1848-as évben a cikkek közül kiemelkednek Vasvári tisztult írásai *Irányeszmék* címmel, Kókaynak a Martinovics-perről szóló értekezése. Petőfi 1848 végével megvált a laptól. Érdekessége még az *Életképek*nek, hogy a szerkesztő 1847 tavaszán bejelenti, hogy K. urat „rendes levelezőnkül megnyervén a britt fővárosból ezentúl többnyire magyar érdekeinkre vonatkozó eredeti tudósításokkal fogunk szolgálhatni”. „K. úr” első, 1847. május 10-i tudósítása beszámol a magyar zeneművészek londoni szerepléséről, és közli, hogy a híres J. Bowring (aki néhány év előtt magyar népdalokat fordított) Vörösmarty és Petőfi költeményeit szándékozik angolra fordítani (*Életképek*, 1847. 751—752.). Tóth Lőrinc külföldi utazásairól írott kitűnő beszámolóit is közölte a lap.

Több mai tanulmány, esszé foglalkozik Petőfi nézetei és a korabeli utópista, buonarottista, szocialista tanok közötti kapcsolatokkal. Azonos fejlődési fokról vagy ráhatásokról volt-e szó, teljes bizonyossággal ma még megállapítani nem lehet. Petőfi eszmetörténeti fejlődésének fordulópontját 1844—45-re helyezik a kutatók, a *Felhők* korszaka után a költő eltávolodik a liberalizmustól, nacionalizmusa internacionalizmussá fejlődik, egyre jobban megismerkedik a francia forradalom történetén túl, közgazdasági műveltségén túl az utópistákkal, az antikapitalista irányú szocialista nézetekkel. Petőfi előtt egyre inkább kirajzolódott az osztálytársadalom fogalma és természete, anélkül, hogy evvel a terminológiával megfogalmazta volna; a forradalom igénye és követelése ennek a fejlődésnek, ennek az útnak szükségszerű tetőpontja. S ennek a tetőpontnak terméke *Az apostol*, amely az osztályharc szükségességét kifejező mű is. Petőfi ilyen irányba való eszmei-politikai fejlődése nem volt teljesen atipikus, egyedülálló, Vasvári, Táncsicsra gondoljunk csupán, a hozzá közelebb állók soraiból.

Az utópizmus, szocializmus problémakörének a reformkori magyar sajtóban való jelentkezését már az 1840-es évek közepére tehetjük. A *Vasárnapi Újság* 1844. augusztus 4-i számában olvashatjuk: „Figelemreméltó tünény a munkások lázongása sok országban. A népesedő növekedik a munkái és élelmet kereső kezek is szaporodnak, azonban tökéletesednek az erőművek s az emberi kéz munkáját feleslegessé teszik. Nagy feladat státusbőlcséinknek gyógyszer találni a társadalmi sebek ellen.” A *Társalkodó* több folytatásban *Socialismus és Com-*

munismus címmel ismerteti az utópista szocialistákat, Babeuf nézeteit, az angol társadalmi reformerek működését stb. E sorozatból idézünk: „Communismus és Socialismus egy azon csírából fakadva két külön kiindulási ponttal bírnak; egyik a társadalmi lét, a művelt nemzetenél létező állodalmi szerkezet alapjainak kiforgatására van irányozva, a másik pedig (Socialismus) társas viszonyainkra gazdálkodási elvek útján vagyis a munka s vagyon érték új alapokra helyzetése által kíván változtatni. Mind kettő egyetért arra nézve, miként a mai birtokállapot ellenkezik a természetszabta örök törvényekkel s ez okból mindketten a munka általános új organizatioja által akarják a társas lét szükségéit, szegénységét s az időszakonként beállni szokott munkahijány bajait orvosolni.” Babeufról így ír a lap: „Nyilatkozványa csakugyan a communisticus irányok első jelenségeül tekinthető.” (*Társalkodó*, 1845. 118.)

Egy további folytatásban ezt olvashatjuk: „Mielőtt az újabb communisticus tanok ismeretében tovább mennénk, szabad legyen itt keletkezhető vádak esetére magunk igazolásaul kijelentenünk, hogy mi (s velünk a közzgazdálkodási tanok legjeles bajnoki) megismétljük és megvalljuk. . . az egyre terjedő pauperismus, de még inkább a munkás osztályokat ezek vétke nélkül gyakran és keményen sújtó kereset-hijányszülte nyomor a kormányzók s honpolgárok legélénkebb s komolyabb figyelmét igényli; s azért távol van tőlünk még szándéka is annak, hogy olly férfiak jellemét milyennek St. Simon, Fourier, Owen, Cabet stb. szennyfolttal akarjuk megbélyegezni. Ezen tanok alapítói legnemesb szándék által vezéreltethettek kérdéses törekvéseikben. . . itt azon kérdés állították föl: mondott tanok minő helyet foglalnak el a tudományban s minő álladalmi szerkezet s milly eszközök együttműködésével mellett fogna létrejönni, ha elveik valahol gyakorlati alkalmazás által életbe lépnének. . . A sociális tanoknak tehát mind- eddig tudományos jelentőségük nincsen; gyakorlati téren pedig csak akkor leend, ha tetteleg bebizonyítottatik, miként az új rendszer mellett más és célznak megfelelőbb eredményekre számíthatni. . . azaz, hogy az új tanok képesek elejét venni mind azon okoknak, mik, a munkásosztály állapotját addigélé ingadozóvá tették.” (*Társalkodó*, 1845. 132.)

Az 1848—49-es radikális és munkáslapok célkitűzéseikkel, külföldi híryanagaikkal (a chartista, az írországi mozgalmakról, a franciaországi eseményekről) a hazai céloknek előrejeitéseket adnak, mit várhatnak a nyugat-európai országoktól?

Az 1848-as *Radicallap* július 15-én jelenti be, hogy *Népelem, radicallap* néven megy tovább és „szellemi hatás által törekedendünk a hon minden lakói és a munkásosztály érdekei minél igazságosb szabályozása és könnyítése által a néppel beismertetni azt, hogy a tulajdont csak egyedül az állomány szükségéihez véljük az állomány rendelkezhetése alattinak, különben, ami a miénk, ez nem a tietek”. Az 1848. március 19-én indult *Márczius tizenötödike* c. napilapnak a programja: „Nyílt organuma leszünk mindazoknak, kiknek véleménye az, hogy Magyarországot csak az institutiok radicalis átalakításával lehet a különben elkerülhetetlen véstől megmenteni. . . Működésünk egy s ez vezéreszménk lesz, hogy Európában lakunk. . . Mi az európai nemzetek családja közül egyik, a többiekhez hasonlók akarunk lenni. Rend, béke! Szabadság, egyenlőség és testvéri szeretet.”

Aki olvasni tudott a sorok között, mindent kiolvashatott a *Márczius tizenötödike* külföldi híreiből. Csak két idézettel mutatjuk be a módszert: „A dolgozó nép Angliában inkább le van nyomva, mint bárhol s a munkaadóknak a munkások irányábani önérdeteljes viselete, részvétlensége egyike a legnagyobb visszaéléseknek. A munkarendezés az egyesült szigetekben olly sürgetős kérdés, mikép azt halasztani annyit tesz, mint a lángok elharapózását összetett kezekkel várni be s a szélről reményleni azok megfojtását. . . Egy kiváltságosított s jogaira féltékeny cast kirekesztő és szűkkeblű politikájával, sok üdvöst még csírába jutni sem hagy s mint krampusz lebeg az alsóház és miniszterek szemeiben egyaránt.” (*Márczius tizenötödike*, 1848. 100.) A nagy 1848-as áprilisi chartista tüntetés előkészítését szolgáló egyik beszédét ismerteti a lap, amelyet a chartista szónok 15 000 ember előtt mondott: „Kérelemről beszél valaki, ez rosszul választott szó, követelés, kihívás, ez a valódi kifejezés. S miért is ne? Legfeljebb ötezer katona van Londonban. Ez tartana vissza titeket, ez tenne nyugodttá, ha kívánataitokra történetesen

tagadó választ nyernének? Összedugnátok-e ezektől félélemből kezeiteket, csendesen, dohányozva és sört iddógálva? (Taps és nem, nem kiáltások!) Ha a parlament nem hallgat ki, menjetek a kastélyra. Ha kapuit zárva találjátok, nyissátok meg. Meglehet, hogy a katonák parancsnokai, kik aristocraták, tüzet adatnak, de ne féljete, a párt nagy és ti fedezve vagytok. Az első tűz parancsra rohanjátok meg a tiszteteket s torkon ragadva őket, verjétek földhöz a galádokat. (Taps.)” (*Márczius tizenötödike*, 1848. ápr. 14. 105.)

A lap vezércikkírója Csernátóy Lajos volt. A lapot 1849 közepén betiltották.

A *Munkások Újsága*, Táncsics Mihály lapja Th. Paine műve alapján közöl cikket *A régi és új kormányrendszerről*. Más alkalommal *Szabadság és törvény* címmel Hunyadi Károly ezt írja: „Miután a törvényhozás irányát és teendőit ti jelölitek ki, ti bírtok a kérelem joggal. Ez fontos jog. Példát mondok. Angolhonban a nép bizonyos dolgokat kívánt a kamarától, kivonatait papírra tette, s miután azokat 5 millió aláírták, a kérelem benyújtott. 5 millió csaknem annyi, mint honunk fele népessége. Gondolható-e pedig barátaim! — hogy midőn 5 millió ember egyet ugyanabban az időben akar, az megtagadtathaték? Nem barátim! Megmondom, miért? Mert ennyi ember először csak kér — s ha megadatik neki, jó; ha megtagadtatik? Ekkor követelni kezd s a hol aztán egy kérelmet 5 millió ír alá, oly dolog, melyet ama tömeg fegyverrel is aláír — ha kell. S ez ismét oly valami ragály természetű, hogy az ötből könnyen lesz tíz. Nem kell egyéb, csak egy csepp jogtalanul kiontott vér, a többit aztán a nép igazítja el.” (*Munkások Újsága*, 1848. máj. 7. 85.)

A *Reform* c., 1848 tavaszában indult reformista lap, amely 1848 augusztusában egyesült a radikális *Népelemmel* (amely már korábban magába olvasztotta a *Radicallapot*), „A szabadság, egyenlőség és testvériség nevében” indult; egyik mottója: „Az ember szabadnak született”. A szerkesztők az első számban kifejtették: „Tudjuk, hogy nemcsak alkotmányunkban, hanem főképpen előítéleteink mezején is igen sok a reformálni való. Mi mindazt a szabadság és haza nyílt ellenségének tartjuk, ki most nem a status közüdvé mellett küzd, hanem hiúságnak, szennyes önhaszonnak vagy éppen irigység, kéjvágy és zugfélékenységnek hódolva, visszavonás, polémia civakodás magvát hintget az irodalomban.” (*Reform*, 1848. tavasz 6.) Programjába foglalta a lap a többi között: „Nekünk más országok felett azon előnyünk van, mikép a munkaadók és munkatevők közti viszonyvisszásságból megtanulhatjuk, mit kell előre kerülnünk, hogy az ország nyugalmát és javát egy lassankint növekedő proletáriátus által ne veszélyeztessük.” (*Reform*, 1848 nyárelő 4.)

Arany János is szerkesztőtárs volt egy 1848—49-es néplapnál, az 1848. júniustól 1849. júniusig kiadott hetilapnál, címe *A Nép Barátja*. (Arany neve, mint szerkesztőtársé, 1849. februártól kezdve nem szerepel.) Petőfi ajánlotta őt. Így ír róla 1848 májusában Arany: „Kedves aranyom, Barát János! Röviden írok, de fonto- és pontosan. A néplap ügyében tennap tartott gyűlést az erre kinevezett választmány, melynek tagjai: Vörösmarty, Stancsics, Sükei, Nyári Pál, Fényes Elek, Petőfi stb. Mindenek előtt tudnod kell, hogy e lapot nem könyvtár adja ki, hanem kiadja a Pest megyei középponti választmány, a miniszteriumnak pénzbeli segítségével. E lapnak fő szerkesztője lesz egy magyar ember, a mellett lesz négy vagy öt segédszerkesztő, a kik ugyanazt, a mi a magyarban megjelenik, lefordítják németre, tótra, oláhra, ráczra, s így ezen újság öt nyelven fog megjelenni. . . Őcsém Jankó, midőn a szerkesztőválasztásra került a dolog, mindeneke előtt én emeltem szót, mondván: ajánlom Arany Jánost. — Nem kellett ajánlatomat ismételnem, nem kellett magyaráznom, az egész választmány beleegyezett. . . Én nem tettelek szerkesztőnek, tetted magad magadat, azért, ha nekem valaha hálálkodni mersz. . . én agyonütlek.” Arany Jánosnak határozott, józan elvei voltak egy néplap szerkesztéséről. Petőfi is ezekről írta erről 1848. június 30-án Szalontáról: „Nyitnék *hazai* és *külföldi* tudósításrosvat, s ezekben a híreket, a mik már eléggé megvalósultak, folyvást összefüggőleg közleném, s egyszerű érthető nyelven, mellőzve minden hosszas és bőbeszédű, tele szájú magyarázatokat. . . A nép nem annyira tanulás szomjából, mint kapzsiságból veszi fel a lapot; legelőbb is azt keresi benne, mi az újság, akar olvasni azon hírekről, melyeket itt-ott hall, s ha már most a lap, mit kezébe

fogott, neki arról semmit sem mond, hanem hosszas prédikációt tart a hazafiságból stb., szépen leteszi, holott ha híreket lel benne, ezek kedvéért az értekezést is elolvasta volna. Tapasztalásból szólok. . . A néplap szerkesztője ne úgy álljon a nép előtt, mint valamely praeceptor »tudjátok-e atyámfiai« vagy plane »kendtek«, hanem tetesse, mintha nem is tudná, hogy a nép számára ír, mintha ő egész világ számára írna, csak hogy *nem tud* oly cifrán beszélni, hogy a nép meg ne érthesse. . . Végre az eseményeket közölje híven, jó hírt, rossz hírt egyaránt, csak *igaz* legyen. Nem kell félni, hogy az e népre káros lesz. A rossz hírt ugyanis meghallja, még pedig nagyítva; jobb hát, ha újságból igazán tudja meg; a jó hírt pedig nem hiszi, ha csak nyomtatásból nem olvassa.”

Hogy mennyire nehézkesen ment Szalontáról közreműködni a lap szerkesztésében, arról valljon maga Arany János: „Megkapom Pestről a lapokat 5—6 nap alatt, olvasok belőle valamit, miről a néplapba jó lenne írni, meg is írom, s a közelebbi postán 3—4 nap múlva küldöm hozzád, te következő héten sajtó alá küldöd s megjelenik a cikk akkor, mikor már el is felejtették tárgyát. Siralmas állapot. No még ez a mi lapunk oly fontolva haladó, hogy a vasárnap megjelenő szám, csak másfél hét múlva, szerdán érkezik Szalontára!” A *Nép Barátja* egyébként földművelők számára írt újság volt. Eötvös mint közoktatásügyi miniszter 600 példányt megvett a lapból és ingyenesen a falvakban szétszórta. A belföldi cikktémák főleg az alábbi tárgykörökben mozogtak: *Régi világ ismertetése, mikor még nem volt szabadság. Új törvények magyarázása. Országgyűlések. Magyarország története. Földművelés. Versek.* Stb. Külföldi hírei a népnek szóló kedves magyarázatok, mint pl. „Nekünk nincs jobb barátunk a föld hátán, mint a franciák. A franciáknál is vannak olyan jó akaratú emberek, mint például nálunk Deák, Kossuth, kik igazán a vérüket is odaadnák a haza jóvoltáért és a nép szabadságáért.” Vagy Angliáról: „Az anglus folyvást kereskedik, épít, oly hidegen, mintha semmi sem történt volna a világon.” (*Nép Barátja*, 1849. márc. 9. 123.)

Mint arra már utaltunk, 1849 tavaszától a magyarországi újságok kézbesítésénél, postai küldetésénél is fennadakások vannak. Vidéken különösen ez volt a helyzet, a lapok külföldi híryanaga is hézagos, 1849 március végén Beöthy Ödön felszólalt a felsőházban s kifogásolta, hogy a *Közlöny* a külföldi híreket nem közli eléggé gyorsan és kimerítően; ennek egyik oka volt, hogy a külföldi lapok fennakadásokkal, hiányosan érkeztek Debrecenbe. A Honvédelmi Bizottmány úgy rendelkezett, hogyha „nevezetes külhírek lesznek. . . hagyja el inkább a *Közlöny* a hazait. . . s a külnevezetes híreket megelőzőleg és azonnal, mihelyt kapjuk, közölje”. Jósika személyesen közölte a szerkesztőséggel a rendelkezést, hogy „a külföldi hírek ne csak szárazon közöltessenek, hanem egyszersmind legyen meg azoknak felvilágosítása s alkalmazása is”. A külföldi események felől a kormány sem volt megfelelően tájékoztatva, bár megtörtént, hogy „kéz alatt” jutottak idegen lapokhoz s akkor a hírlapok, köztük a *Közlöny* híryanaga is bőséges volt. (Az 1849 júliusában Szegeden megjelent *Közlönyben* július 13-tól bőséges a külföldi híryanag, még Aradon is augusztus 5, 10, 11-én hosszú külföldi rovattal jelent meg.)

5.

Ízelítőt adva a késő reformkor és 1848—49 idejéből a magyar sajtó helyzetéről, úgy véljük: Petőfi, a költő, újságíró és politikus bőségesen és könnyen meríthetett korának minden európai tanulságából, eseményéből. Ha mindezek tudatában emlékeztetünk a ma már közismert tényre, hogy Petőfi kitűnően ismerte a világtörténelmet, a kora történelmét, a világirodalmat és korának irodalmát, nem lehet kétséges, hogy tudatosan és folyamatosan alakította világnézetét, építette tudását. . . Foglalkoztatta őt a francia forradalom, arról eseménytörténetet készített, barátaitól sok idevonatkozó könyvet kölcsönkérve tanulmányozta a forradalom menetét, Lamartine, Michelet és mások történelemszemléletét jól ismerte. Könyvtárában megvoltak Descartes, Montesquieu, Chateaubriand, Mirabeau, Montaigne, Condorcet, Desmoulins, Robespierre mű-

vei. (Könyvtára 1848 elején néhány száz kötetből állott, Byron, Th. Moore, Shakespeare összes művei, szótárak, útleírások, nyelvkönyvek stb.)

Petőfi francia műveltsége mellett jól ismerte és szerette Dickenst, csodálta, fordította Shakespeare-t, s úgy vélte az angolok nem érdemlik meg őt. Pedig az angol nyelvnek és irodalomnak sok akadályt kellett leküzdenie Magyarországon. A földrajzi viszonyok, politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok elsősorban a német és francia hatást segítik elő Magyarországon. Az angol nyelv ismerete későn terjed el az országban. Az alapozás munkáját a református teológusok végezték. Az angol irodalom hatása az 1820-as évek elejétől folyamatosan erősödik. Meghonosodnak az angol romantika világhírű termékei magyar földön. A fiatal Vörösmarty 1824-ben Byront, Scottot, majd Shakespeare-t olvas. A 30-as és 40-es években Széchenyi utazásai után már nemcsak szellemi, hanem gazdasági kapcsolatok is megkezdődnek. A főúri köröktől lefelé is megindul a lehetőség az angol nyelvi és irodalmi ismeretek elsajátítására. 1842-ben jelenik meg az első magyar nyelvű angol nyelvkönyv.

Teleszíva korának irodalmi alkotásaival, megismerkedve hazája társadalmi-politikai valóságával, bőséges ismereteket szerezve a külföldi kérdéseiről, Petőfi utazni vágyott: nőtlensége utolsó hónapjait külföldi utazásokkal akarta eltölteni: „Megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát; s megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot. . .”
Mint tudjuk, a költő nem utazott, de költeményei mindmáig bejárják a hazát és a világot.

Éva H. Haraszti

LA PRESSE — À L'EPOQUE DE PETŐFI

L'étude examine comment la culture de Petőfi s'est formée, comment il est arrivé à la hauteur d'où, en jetant ses regards sur la politique, l'histoire et la littérature des pays plus développés de l'Europe, il pouvait y placer, y comparer sa nation et son peuple luttants.

L'auteur parcourt en grandes lignes les circonstances de la presse de Hongrie à l'époque des réformes et en 1848/49, en faisant distinction entre la situation des années 1820, et entre celle des années 1830 et 1840. Il présente la pratique hongroise de la censure. Il donne une analyse sur le monde des journaux des années 1840, sur la tendance politique, le procédé de communication et les rédacteurs de tel ou tel journal. A l'aide des citations prises des journaux populaire de 1848/49, il souligne le fait qu'ils ont trouvé la possibilité de présenter les exemples révolutionnaires sous forme de nouvelles étrangères et qu'ils rendent compte déjà plus tôt aussi, dans des analyses de moindre étendue, de quelques morceaux de la littérature anticapitaliste de l'époque.

Avec tout cela, l'auteur nous donne la possibilité de poursuivre, pour ainsi dire de dedans, les sources d'information et de culture de Petőfi, en les situant dans l'époque et de comprendre en même temps au centre de quelles discussions de publiciste, avec quelles âmes apparentées (avec János Arany) et avec quels buts et opinions littéraires il luttait pour l'éclaircissement du peuple.